

Makale Geliş | Received: 30.01.2020.
Makale Kabul | Accepted: 04.04.2020.
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.682008

Zeynep KANTARCI BİNGÖL

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş, TÜRKİYE
Muş Alparslan University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, Muş, TURKEY

ORCID: 0000-0003-3778-1659

z.kantarci@alparslan.edu.tr

Nietzsche'deki Üstinsan Düşüncesinin Fikir Babası Olarak "Kallikles"¹

Öz

Felsefe tarihinin geleneksel metafizik anlayışlarına, modern dünyanın yerleşik ahlaki değerlerine ve Hristiyanlığa yönelttiği eleştiriler ile adından söz ettiren Nietzsche, çağına karşı yapmış olduğu toptan bir karşı çıkış ile tanınır. Nietzsche'ye göre hayatı sürdürmeyi sağlayan değerler değerini kaybetmiş, sağlam temeller üzerinde durmamakta ve böylece soylu bir yaşam sürdürmeyi imkânsız hâle getirmektedir. Çünkü var olan değerler zayıf, güçsüz karakterli insanlar tarafından belirlenmekte ve ruhen fakir olana neyin yaradığına bağlı kılınmaktadır. Sempatî, tevazu ve merhamet gibi özellikler erdem seviyesine çıkarılmakta, eşitlik yüceltilmekte, güçlü ve bağımsız birey ise tehlikeli ve kötü olarak değerlendirilmektedir. Böylesi bir durum insanı ve yaşamı sahteleştirir. Eğer hayatı idame ettiren değer yapısı çökmüşse değerlerin yeniden değerlendirilmesi şarttır. Bu noktada Nietzsche, insanı kendi iradesi aracılığıyla kendi hayatının sorumluluğunu almaya davet etmekte, insanı her türlü bağımlılıktan uzaklaştırarak kendi ayakları üzerinde durmaya çağırmakta ve çözüm olarak "üstinsan"ı önermektedir.

Hakkındaki bilgiyi Platon'un "Gorgias" diyalogundan edindiğimiz ve Nietzsche'den yaklaşık 24 asır önce yaşadığı varsayılan ünlü bir Sofist olan Kallikles'de de Nietzsche'nin mevcut değerlere yöneltmiş olduğu eleştirilerin benzerlerini görmekteyiz. Tıpkı Nietzsche gibi Kallikles de toplumun "erdem" olarak gördüğü kanaatkârlık, fedakârlık, ölçülü olmak gibi durumları bir erdem olarak kabul etmemektedir. Çünkü bunlar zayıf karakterli insanların uzlaşımı sonucu onların çıkarları gözetilerek elde edilir. Zayıflar, güçlülere korkutur; onların kazanmasını engeller. Hâlbuki Kallikles, insanlardan bu erdemlere olan bağlarını parçalayarak onlardan kurtulma cesaretini göstermelerini ister. Bu noktada gözünü budaktan sakınmayan "gözü pek" insana işaret etmektedir. Bu görüşü ile Kallikles belki de kendisinden çok sonra yaşayan Nietzsche'nin üstinsan düşüncesini ortaya atmasında fikir babalığı yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Kallikles, Üstinsan, İnsan, Yaşam.

"Callicles" as the Idea Father of the Superman Thought in Nietzsche

Abstract

Nietzsche, who spoke of the name with his critics about the traditional metaphysical notions of the history of philosophy, the established moral values of the modern world, and Christianity, is known by a complete protest he made against the age he lived. According to Nietzsche, the values that helped to keep alive lost value did not stand on solid foundations and thus made it impossible to maintain a noble life. Because the existing values were determined by people with weak and powerless characteristics and were made to depend on what they were doing to the poor. The characteristics such as sympathy, humility and compassion were brought to the level of virtue, equality was exalted, and the strong and independent individual was regarded as dangerous and bad. Such a situation masqueraded people and life. If the value structure that has led to life has collapsed, the revaluation of values is a must. At this point, Nietzsche invited the human being to take responsibility for his own life through his own will, called on people to stand on their own feet by removing them from all kinds of addictions and suggested "superman" as a solution.

We have learned the information about him from Plato's dialogue 'Gorgias' and supposed to have lived about 24 centuries before Nietzsche, a famous Sophist, Callicles also had similarities to the criticisms that Nietzsche directed toward existing values. Just as Nietzsche did, Callicles did not consider situations such as conceit, sacrifice, a restraint that the society regards as virtue as a virtue. Because they were the result of the reconciliation of people with weak characters, taking into account their interests. The weakens scared strengths; they prevented their winning. However, Callicles wanted people to show courage to get rid of them by breaking their bonds with these virtues. At this point,

¹ Bu çalışma İKSAD tarafından 9-11 Mart 2018 tarihinde Mardin'de düzenlenen 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan "Nietzsche'deki Üstinsan Düşüncesinin Fikir Babası Olarak Kallikles" adlı sözlü bildirinin genişletilmesi ile hazırlanmıştır.

he pointed out “heartless human” who does not take care of his eyes. With this view, perhaps Callicles was the father of Nietzsche, who had lived long after himself, in bringing forth supernatural thoughts.

Keywords: Nietzsche, Callicles, Superman, Human, Life.

Giriş

Felsefi bir problem olarak insan problemi yakın zamanlarda ele alınmaya başlanmış olsa da insana ve insani varoluşa dair sorular felsefenin başlangıcına hatta daha öncelere kadar götürülebilir. Çünkü insan bizzat kendisi kendisinin ne olduğunu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır, kendisini bilmek ve tanımak ister. İnsanın başka şeylerden ziyade bizzat kendisine yönelmesi ve kendisini bilme çabası, “ben” in ben olmayandan farkının açığa çıkarılması “İnsan nedir?” sorusu etrafında şekillenir. “İnsan nedir?” sorusu ilk bakışta cevaplanması basit bir soru gibi görünse de çeşitli özellikleri ve farklı boyutları olan insanı tanımlamak gerçekten güç bir iştir. O kadar farklı açılardan ele alınarak yapılan insan tanımlamalarına baktığımızda bunu görmek mümkündür.

İnsanın ne olduğu sorusu çeşitli bilimler, bilgi etkinlikleri, farklı bakış açıları ve anlayışlar tarafından ele alınır. Bu çok farklı biçimlerde yapılan değerlendirmelerde insan hep belli yanlarıyla değerlendirilir. Fakat insan çok yönlü bir varlık olduğu için onun bir bütün olarak araştırılması gerekir. Bu araştırma ve sorgulama olanağını ise bize felsefe sağlar. Gerçekten de tüm tarihi boyunca felsefenin, insan açısından ve insan üzerine bir düşünme biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü her filozofu “İnsan nedir?” sorusunu yanıtlama çabası içinde olduğunu görürüz. Filozofun var olana, olup bitene bakışını temelden etkileyen insandan neyi anladığı, onu nasıl bir varlık alanı olarak gördüğüdür. Bu yüzden felsefeyi “İnsan nedir?” sorusuna yanıt arama girişimi olarak tanımlanabilir (Günay 2010: 1).

“İnsan nedir?” sorusu 19. yüzyıla gelene kadar bağımsız bir problem olmaktan çok diğer felsefe problemleri ile ilişkilendirilerek dolaylı bir şekilde incelenmiştir. İnsan bir var olan olarak bilen, eyleyen, değerlendiren olarak varlık, bilgi, ahlak, siyaset ya da felsefenin diğer disiplinlerine ait problemlerin içerisinde değerlendirilmiştir. Bir İlkçağ düşünürü olan Kallikles ile 19. yüzyıl felsefesinin etkileyici isimlerinden biri olan Nietzsche’nin insana bakışları arasındaki benzerliklerinin değerlendirildiği bu çalışmada, Kallikles felsefe tarihinde insan ile ilgili bir problemi dolaylı da olsa felsefi düşünce içine taşıyan Sofistlerden biridir. Sofistlerin insan ile ilgili düşünceleri doğrudan “İnsan nedir?” sorusu çerçevesinde biçimlenirse de onların insan merkezli bir düşünce oluşturdukları bilinmektedir. Onlar insanın ne olduğundan çok, toplum içerisinde yaşayan ve o günün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi gereken insanla ilgilenmişlerdir (Gökalp 2014: 5-7). Felsefi düşünce tarihinde insan, Nietzsche ile bir düşünürün ana araştırma problemi ve hareket noktası olmuş ve diğer bütün problemler insana göre, yaşayan insana göre, doğrudan doğruya ilgileri bakımından kavranmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır (Kuçuradi 2009: 1).

Sofist Kallikles’in insan dair görüşlerinin şekillenmesinde physis-nomos veya doğa-uzlaşım karşıtlığı etkili olmuştur. Sofistler, MÖ V. yüzyılın ünlü physis-nomos veya doğa-uzlaşım karşıtlığında nomos’un savunuculuğunu yapmışlardır. Buna göre, Tanrıların physis’te ya da gerçeklikte mi yoksa nomos yoluyla mı var oldukları konusunda Tanrıların gerçek bir varoluşa sahip olmadıkları, onların insan yaratımı olduklarını söylemişlerdir. Farklı ırklar arasındaki bölünmelerin doğadan mı geldiği yoksa nomos’la ilgili bir mesele mi olduğu konusunda yine insanlar arasındaki bölünmelerin doğal olmadığını iddia etmişlerdir. Eşitlik meselesinde ya da bir insanın başka insanlar veya bir milletin diğer milletleri yönetmesinin doğal ve kaçınılmaz mı yoksa nomos’un bir sonucu mu olduğu konusunda Sofistler tavırlarını yine nomos’tan yana koymuşlardır. Fakat bu konu çerçevesinde Sofist Kallikles realist bir istisna olarak Sofistler içinde yer alır. Eski Yunanistan’da ahlakın ve devletin yasalarının ne olduğu, bunlara nasıl uyulacağı üzerinde öteden beri, ta Yedi Bilge’den beri durup düşünülmüştür. Yalnız yasaların değil, ahlak kurallarının da çok değişik ve çeşitli olduğunu –yer yer, zaman zaman değiştiğini- gören Kallikles, bunların büyük bir kısmının insan eliyle konulmuş düzenler olduğunu, herkesin her yerde, her zamanda bağlayacağı yasaların ise

ancak doğa tarafından konulmuş yasalar olduğunu ileri sürmüştür. Kallikles, adaleti güçsüzlerin kendilerini korumak için güçlülere karşı kurdukları bir tuzak diye anlar. Ama ona göre doğa (physis) güçlülere egemen olma hakkını vermiştir. Bundan dolayı ancak (insanın koyduğu düzen bakımından) adaletli olmayan kimse mutlu olabilir (Gökberk 1999: 41-42; Cevizci 2011: 65-67). Kallikles, doğa için doğru olan ile düzen için doğru olanı birbirinden ayırmıştır ve “doğada güçlü olan zayıfı yok eder, bu yüzden geleneksel ahlak; üstün, kuvvetli ve gerçek anlamda güçlü olanı engellemeye çalışır.” tezini ileri sürmüştür. Kallikles’e göre herkes iktidar sahibine gönüllü olarak boyun eğmez ya da nüfuz elde etmek için bir gruba, kendi iradesi dâhilinde tabi olmaz. Böyle olmayan insanlar Kallikles tarafından başarılı bir şekilde tasvir edilmiştir (Platon 2009: 88-89; Soccio 2010: 170-171). Bu yüzden Kallikles bu düşünceleri ile 19. yüzyılın dikkat çekici siması olan Nietzsche’nin ahlaki gerçeklik tasvirini (üstinsan) öncellediğini söyleyebiliriz. Çünkü Kallikles, yaşadığı toplumun o zamana kadar erdem diye kabul ettiği şeyleri reddetmekte ve Nietzsche’nin Hristiyan ahlakı, acıma ahlakı, zayıfların ahlakı ya da köle ahlakı olarak adlandırarak saldırdığı yaşadığı çağın mevcut değerlerine yönelik eleştirilerin benzerlerini Kallikles’te de görmekteyiz. Çizdiği insan portresinin her türlü ahlaki kaygılardan uzak olması gerektiği düşünen Kallikles “güce” yapmış olduğu vurgu ile de ayırıcı vasfı yaşama ve yaşamın dinamizmine dayanan yeni değerler yaratmak olan üstinsan için “güç istenci”nin bir erdem hâline dönüşmesinde etkili olmuştur. Kallikles’in Nietzsche’den çok önce “güç istenci” kavramını en az onun kadar dile getirmeye çalıştığı ile karşılaşmaktayız.

Nietzsche’nin insan üzerine düşüncelerinin biçimlenmesinde Batı düşünce ve kültür dünyasının içinde bulunduğu açmazlar etkili olmuştur. Batı düşünce ve kültür dünyasını sorgulayan Nietzsche’nin tüm çabası Avrupa kültürü ile hesaplaşarak bu kültürün durumunu ortaya koymak ve onu değerlendirmektir. Nietzsche, 19. yüzyılı değerler açısından sarsıcı krizlerin yaşandığı bir dönem olarak tabir eder. Nietzsche’ye göre Avrupa insanının tüm yaşamını üstüne inşa ettiği değerler sistemi çökmüş, yaşam anlam ve değerini kaybetmiştir. Nietzsche, döneminin bir kırılma yaşadığının farkındadır. İçinde yaşadığı çağ, yakalandığı değer hastalığı yüzünden acı çekmektedir. Bu durum, Batı düşünce geleneğinin ve Hristiyanlığa dayalı dinsel düşünce geleneğinin değerlendirme tarzının bir sonucudur. Nietzsche bu durumu çöküntü olarak görür ve onu “decadence” olarak adlandırır. Onun için decadence yaşamdaki büyümenin zorunlu bir sonucudur. Yani decadence ve yaşam bağlantılıdır. Yaşamı güç istenci olarak gören Nietzsche’ye göre yaşam bir yandan güçteki çoğalma, oluşum, gelişim, atılım, büyüme iken diğer yandan ise güçteki azalma, gerileme, çöküş, zayıflama ve bozulmadır. O hâlde herhangi bir biçimde güç istencinin zayıfladığı yerde bir gerileme, bir decadence oluşur. Çünkü insanın yaşamına dair yapılan değerlendirme ile insanın güç istenci arasında bir bağlantı söz konusudur. Yaşamdaki decadence’in nedeni ise yaşayan varlığın, yaşama ilişkin yaptığı değerlendirmelerinin ardağında decadence içgüdüsünün yer almasıdır. Hâlbuki özü güç istenci olan yaşam, bizden değerler koymamızı ister ve yaşam, bu değerler sayesinde anlam kazanır. Bizim yaşama ilişkin yapacağımız değerlendirmelerin değerini onların yaşamdan yana, yaşamı koruyan, yaşamın özünde yer alan gücü artıran bir değerlendirme mi yoksa yaşama aykırı düşen güçteki azalmaya neden olan bir değerlendirme mi olduğu belirler. Bu yüzden modern toplumun decadence içinde olması yaşamla bağlantılı bu değerlendirme biçimlerinin, yaşamdaki gerilemeye ve güçsüzlüğe neden olan değerlendirme biçimlerinin, modern toplumu belirleyen kültürde kendini gösterdiği anlamına gelmektedir. Bu noktada Nietzsche’nin modern toplumunun kültürüne dair yaptığı eleştiri onun ahlak eleştirileriyle de birleşmektedir. Nietzsche’ye göre temelde iki tip ahlak vardır. Biri sağlıklı içgüdü ile ortaya çıkan, decadence’a karşı kendini koruyan ahlak, diğeri ise decadence ile kendini dile getiren, kendini batıya götüren ahlaktır. İlki yaşamdan yana değerler ortaya koyar, yaşamın ve kültürün seviyesini yükseltir.

Bu efendi ahlakıdır. Diğeri yaşama karşıdır, yaşamı yadsır. Bu da köle ahlakıdır.² Efendi ahlakında iyi “asalet, seçkinliğe, yüce gönüllüğe” eşit kılınırken kötü ise “alçaklığa” eşittir. Köle ahlakında iyi ve kötü sorunu zayıf olana yani ruhen fakir olana neyin yaradığına bağlıdır. Sempati, tevazu ve merhamet gibi özellikler erdem seviyesine çıkarılır, güçlü ve bağımsız birey ise tehlikeli ve kötü olarak değerlendirilir. Efendi ahlakına göre iyi olan, köle ahlakının ölçütlerine göre kötü ve ahlaksız olarak değerlendirilir; çünkü efendi ahlakı güce ve kendini kabul ettirmeye dayanır. Öte yandan köle ahlakı zayıflığa ve boyun eğmeğe dayanır. Ancak her ne kadar efendiler güçlü olsalar da köleler çok daha zekidir. Köleler efendileriyle açık alanda çarpışmaya cesaret edemezler, ancak kendi ahlaki değerlendirmelerini mutlakmışçasına ortaya koyarak onları uysallaştırmaya çalışırlar. Nietzsche’ye göre modern toplumun ahlakı, köle ahlakıdır. Çünkü modern toplumda köle ahlakının değerlendirme biçimi egemendir, değerlendirmelerde sürü içgüdü³ esas alınır, iyiyi ve kötüyü önceden belirleyen değer tabloları mevcuttur. Sıradan insanın, sürü insanının ihtiyaçları idealize edilip, yaşamın genel standartları hâline getirilir. Bu değerler yüce değer yargıları kabul edilir ve insanlığa hâkim olur. Bu sürü içgüdü³üne göre yapılan değerlendirmelerin ortaya çıkardığı decadence’in en önemli sonucu ise çağın kültürünün adım adım içine sürüklendiği nihilizmdir. Nihilizm, Nietzsche’nin çağdaki ahlakın yaptığı değerlendirmelerin değersizliğinin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. En yüce değerlerin değerlerini yitmesi ile başlayan yaşamın hor görülmesi, değersizleşmesi ve sonunda yadsınması olarak kendini hissettiren Avrupa nihilizminin kökeni dünyanın ahlaki açıdan yorumlanmasında yatar. Platonik-Hristiyan kurgu⁴ tarafından kurgusal dünya yaratılmış ve her şey bu kurguya bağlanmıştır. Her şeyin bir kurgudan ibaret olduğunun farkına varılmasıyla da insanlar hiçlik batağına saplanıp kalmışlardır. Bu noktada nihilizm en genel anlamda inançların yitirilmesi (Skirbekk ve Gilje 1999: 454; Gökalp 2014: 114; Türkyılmaz 2016: 89-95). Nihilizm, yaşamı değersizleştirmekte ve insanların hayatında kocaman bir boşluk doğurmaktadır. Bu yüzden tabiri caizse nihilizm Nietzsche’nin yaşadığı çağın hastalığıdır. Nietzsche; yaşadığı çağı yakalandığı bu amansız hastalığın pençesinden tasarlamış olduğu yaşamın ana ilkesi dediği kesintisiz bir mücadele ve büyüme isteği olan “güç istenci” ile kendi gözleriyle görüp değerlendiren, kendi kendinin mimarı olan “üstinsan” ile, kurtarmayı, insanı ve yaşamı hak ettiği değere kavuşturmayı istemektedir.

Nietzsche’nin yayınlanan hiçbir eserinde Kallikles’in adı geçmez. Fakat “Güç İstenci” adlı eserinde Kallikles’e ilişkin olarak “Sofistler realistlerden daha fazla bir şey değildirler: değerleri ve uygulamaları, değerler seviyesinde herkes için geçerli olacak şekilde oluşturuyorlar- tüm güçlü ruhların kendi ahlaksızlıklarını bilme cesaretine sahiptirler-”diyerek Kallikles’i Sofistlerin sözcüsü olarak göstermiştir (Nietzsche 2010a: 289; Whitlock 2016: 6). Belki de Kallikles’i çağını aşan düşüncelerinden dolayı kendisine yakın bir ruh olarak hissetmiş ve ondan esinlenmiştir. Bu yüzden bu çalışmada Nietzsche’den aşağı yukarı 2400 yıl önce yaşamış olan Kallikles’in Platon’un “Gorgias” diyalogunda dile getirdiği insan üzerine çarpıcı düşünceleriyle Nietzsche’nin bir hedef olarak gösterdiği kendi elleriyle kendi varoluşunu yaratan insan profilinin, üstinsanın, oluşmasında ona fikir babalığı yapmış olabileceği tezi incelenecektir. Bu çalışma felsefe tarihi içerisinde radikal düşünceleriyle yer alan iki düşünürün fikirlerini değerlendirmeye çalışması bakımından önemlidir.

² Nietzsche; köle ahlakı, acıma ahlakı, sürü ahlakı ve Hristiyan ahlakı kavramlaştırmalarını Batı kültürüne damgasını vurmuş olan bir ahlak anlayışını nitelemek için kullanır.

³ Ahlakın kaynağında insan biyolojisinden kaynaklanan topluluk hâlinde yaşama içgüdü³ü vardır.

⁴ Sokrates-Platon ile başlayan ve tüm felsefe tarihinde etkisini sürdüren idealist, düalist ve transandantal felsefi anlayışlar, insanı bu dünyadan ve kendisinden uzaklaştırmaktadır. Akli aşırı önemseyerek onu tanımlayan filozoflar da insanı içgüdülerinden koparmaktadır. Halkın Platonculuğu olan Hristiyanlık ağırlık merkezini öte dünyaya vermekte bu dünyayı hakir görmektedir. Öte dünya, günah, cehennem ile insanları korkutmaktadır. “Komşu sevgisini” yücelterek bireyi topluluk çıkarı için feda etmekte ve “sen”i kutsal hâle getirerek diğerkâmlığı bir erdem olarak sunmaktadır. Egoizmi körelterek bireyi öldürmekte, sürü içgüdü³ünü canlı tutmaktadır. Ayrıca insanın içgüdülerini küçümsemekte duyguları, arzuları aşağılamaktadır. Merhamet, tevazu, fakirlik gibi özellikleri erdem olarak görmektedir.

1. Kallikles ve Gözü Pek İnsan

Platon’un “Gorgias” adlı diyalogunun bir kahramanı olarak karşımıza çıkan Kallikles’in MÖ 5. yüzyılın sonlarına doğru yaşadığı sanılmaktadır. Tarihsel bir kişilik olduğuna ilişkin genel bir kabul da söz konusudur. O, çok zengin ve genç bir aristokrat olarak lider olma tutkusuyla dolu biridir. Fakat onun bu hayalinin hüsrarla sonuçlandığı ve sonunda da tutuklandığı söylenmektedir. Hocası Sokrates gibi Sofistlere karşı düşmanca bir tavır takınan Platon, yaşamı kötü noktalan bir Sofisti diyaloguna seçerek belki de karşısında yer aldığı Sofist düşüncesinin ahlaki ve entelektüel olarak savunulmazlığını göstermek istemiştir (Erkızan ve Çüçen 2013: 79-80).

Sofistler, Yunan düşüncesinin gelişiminde önemli bir rol oynayan “doğa” ile “yasa” arasındaki ayrımı ortaya koyma konusunda büyük ölçüde sorumludurlar. Bu ayrımı referans noktası olarak ahlaksal standartların ve davranış kurallarının, nesnelere oluşumuna ve doğaya mı bağlı olduklarını, yoksa onların insanlar arasındaki gelenekler ve yüzeysel anlaşmaların ürünleri mi olduklarını sorgularlar. Sofistler genel olarak uzlaşımın ve anlaşmanın doğruluğunu düşünmekte iken bir Sofist olan Kallikles ise diğer Sofistlerden bütünüyle farklı düşüncelere sahiptir. Bu düşünceleri onun insan üzerine görüşlerinin şekillenmesinde nasıl etkili olmuştur? O, doğa bakımından üstün olanın her şeye hakkı olduğunu ileri sürer. Doğal ve adil olanın gücünün zayıfın efendisi olmasıdır. Fakat bir toplumda çoğunlukta olan zayıflar, toplumdaki daha zeki ve güçlü olanlara karşı bir birlik oluşturarak azınlıkta olan güçlülere denetim altına alabilmek için yasalar oluşturmuşlardır. Yani yasalar zayıflar, çoğunluk tarafından güçlülere sınırlamak amacıyla yapılmıştır; bu nedenle kurallar doğal adalet ilkesini bozmaktadır. Doğal haklar, daha güçlülere haklarıdır. Kallikles, doğa bakımından üstün olanın yalnızca politik gücü ve her türlü zenginliği elinde bulundurması gerektiğini ileri sürmekle yetinmez; ayrıca insanın istek ve arzuları doğrultusunda yaşamasını da savunur. Ona göre hakkın kaynağı güçtür; yani, güçlü olanın her şeye hakkı vardır. Asıl mutluluk da insanın kendi arzularını istediği gibi özgürce yaşamasıdır (Thilly 2007: 88-89; Erkızan ve Çüçen 2013: 80).

Kallikles’in görüşlerine ulaştığımız “Gorgias” diyaloguna bakıldığında bu diyalogun Sokrates’in ünlü bir Sofist olan Gorgias için “Gorgias’a neci dememiz gerekir?” sorusu ile başladığı görülmektedir. Büyük bir söylev ustası olan Gorgias’ın sanatının ne olduğu üzerine başlayan tartışmada Gorgias ve Polos söylev sanatının bütün sanatların en soylusu olduğunu iddia ederken, Sokrates ise onu kandırma sanatı olmaya mahkûm eder. Bu diyaloga Sokrates’e yönelik sert bir çıkışla dâhil olan Kallikles, Sokrates’i insanları kendi kendileriyle çelişkiye düşürüp onları çıkmaza sokarak kurnazlık yaptığını ve tartışmayı gürültüye getirmek istediğini söyler. Çünkü doğa ile yasaların birbirinden ayrı şeyler olduğunu düşünen Kallikles’e göre Sokrates’in karşısında bulunan bir kişi konuyu yasalara göre tartışıyorsa Sokrates kurnazlık ederek konuyu doğa kurallarına getirmekte; eğer karşısındaki kişi doğa kuralları üzerinde duruyorsa o zaman da Sokrates konuyu yasalara kaydırmaktadır. Sokrates’i tartışmanın yönünü çarpıtmakla suçlayan Kallikles, diyalogda geçen kötülük etmekle kötülük görmek tartışmasında da Sokrates’in yine aynı şeyi yaptığını dile getirmektedir. Kallikles, diyalogdaki tartışmacılardan biri olan Polos’un mutsuzluk üzerinde, yasalara göre konuşurken Sokrates’in onu doğa kuralları açısına sürüklediğini belirtmiş ve Sokrates’in "kötülük yapmaktansa kötülüğe uğramanın daha iyi olduğu" sözünden hareket ederek kendi düşüncelerini açıklamaya başlamıştır. Sokrates ve Kallikles arasında geçen tartışma bu diyalogun zirve noktası olarak kabul edilir. Diyalogda Kallikles tarafından ortaya atılan görüş tartışmanın karmakarışıklığında aşırı basit bir görüşmüş gibi algılanır. Alaycı bir ahlaksızlık gibi görünse de içerisinde en derin inançları saklar (Stauffer 2002: 627). Diyalogda konuya doğa-yasa ayrımını ele alarak cevap veren Kallikles için “kötülük görmek” doğa kurallarına göre en büyük mutsuzluktur, en büyük fenalıktır. Neden Kallikles için “kötülük görmek” daha büyük fenalıktır? Çünkü insan, doğası gereği yaşamayı ölmeye, özgürlüğü köleliğe, güçlülüğü zayıflığa tercih eder. Dolayısıyla kötülüğe veya haksızlığa uğramaktansa kötülük yapmak veya haksız davranmak eğilimindedir. Bu yüzden Sokrates’in bu görüşünün doğaya, insan doğasına ve bu doğa hakkındaki

bilgimize, tecrübemize aykırıdır. Yasalara göre ise “kötülük etmek” daha çirkindir. Fakat bu yalnızca uzlaşmaya dayalı çoğunluğun ve zayıfın ahlak anlayışını ifade eder. Ama Kallikles için bu yasaları yapanlar güçsüz kimselerdir; onların yasaları yapmaları, yasaları övmeleri hep kendilerine, kendi çıkarlarına göredir. Yani yasalar uydurmadır, zayıfların uyuşmasına dayanır ve doğaya aykırıdır. Onlar, daha çok kazanabilecek olanları, en güçlü olanları, kendilerinden daha çok kazanmalarını diye korkuturlar. Bu, “alçaklıktır, namussuzluktur, doğru değildir” derler. Oysa onların bu dedikleri doğru değildir. Çünkü zayıf olan güçlü olanı bu ahlak anlayışı ile sınırlamaya çalışır; böyle bir düşünce güçlü olanın kontrol altına alınması için uydurulmuş bir öyküdür. Nietzsche’ye göre de zayıf olanlar güçlü ve soylu olanlara karşı bir hınç besledikleri için kendilerine uygun değer yargıları ile güçlü ve soylu insan üzerinde efendi olmaya çalışarak onlara karşı güç kazanmayı ve onları kontrol altında tutmayı isterler. Hâlbuki Kallikles, bir adamın komşularından daha fazla kazanmak istemesi kadar doğal bir durum yoktur diye düşünür. Bunu kabul etmeyenler kendilerinin aşağılık kimseler olduklarını bilirler, onları en çok eşitlik sevindirir. Ama Kallikles için zenginliğin ve gücün eşit dağılımı adalet olamaz. Zenginliğin ve gücün eşit dağılımını yalnızca güçsüzler ister ki bu durum doğaya karşıdır. Yasalara göre ise başkalarından daha çok kazanmaya çalışmak ayıptır, yanlıştır, doğru değildir. Doğada güçlü olan zayıfı yok eder, bu yüzden geleneksel ahlak; üstün, kuvvetli ve gerçek anlamda güçlü olanı engellemeye çalışır düşüncesini savunan Kallikles’e göre doğanın kanunu en yetenekli olanın yaşamasıdır. Doğaya göre, en iyinin en kötünden, en güçlünün en güçsüzden daha varlıklı olması doğrudur. Doğa bunun birçok örnekleriyle doludur. Hayvanlar arasında olduğu gibi insanlar arasında da bütün devletlerde ve bütün ırklarda düşkünleri yönetenler onlardan çok daha varlıklı olanlar, üstünlerdir. Doğru olan da budur. O nedenle; güçlünün haklı olduğu yalnızca açık bir gerçeklik olarak algılanmamalı, o, aynı zamanda yaşamda, izlenecek yolu da belirleyen olmalıdır. Bu, doğanın buyruğudur. Dolayısıyla Sokrates’in öne sürdüğü gibi, haksızlık yapmak haksızlığa uğramaktan daha utanılacak bir şey değildir. Doğal adalete göre; cesaretli olan, erkek olan ve pratik alanda başarılı olanın hem güce hem zenginliğe ve hem de arzu ettiği gibi yaşamaya hakkı vardır. Serhas Hellas’a, babası İskitlere saldırırken yapma yasalara göre değil doğanın kurallarına göre hareket etmektedirler. Fakat zayıflar yasayı işaret ederek arzu ve isteklerin sınırlanması gerektiğini savunurlar. Onlar tarafından dile getirilen bu gibi düşüncelere asla itibar edilmemelidir. Çünkü yasalar en iyi ve en güçlü kimseleri daha genç yaşlarında, tıpkı aslan yavrularının evcilleştirildiği gibi, eşitliğin gerekli, güzel ve doğru olduğunu aşılacak için yapılmıştır. Ama Kallikles hiç kuşkusuz, insan elinden çıkma yasaların insanın doğal hırs ve açgözlülüğünü yaşama geçirmek yerine ona bir sınır koymak biçimindeki bir ereğe hizmet ettiğinin farkındadır (Platon 2009: 88-89; Erkızan ve Çüçen 2013: 80-81). Benzer şekilde Nietzsche de ahlakın insanın doğasındaki hayvanî yanları evcilleştirme özelliğine sahip olduğunu düşünür. Onun için ahlak ile insanın en temel dürtülerine gem vurularak insan evcilleştirilir ve kontrolü sağlanır. Kallikles “Herkes güçlü olmayı ve gücünün meyvelerinden istediği gibi, keyfince yararlanmayı arzu etmez mi? Herakles satın almadan, kendisine verilmeden zayıf ve düşkünlerin öküzlerini ve bütün mallarını ellerinden alıp beraberinde götürürken mal ve zenginliğin doğa bakımından güçlü olanların hakkı olduğu düşüncesinden hareket etmemiş midir?” diye sorar (Platon 2009: 90). Ona göre Herakles doğa kurallarına uymuş, doğaya göre doğru olanı düşünmüştür. Ama yasalar sayesinde doğa köleleştirilmektedir. Öyleyse yasalar aldatmaktan başka bir şey yapmıyorsa Kallikles’e göre ateşe atılmalıdır (Versenyi 2010: 94-95). Ne zaman ki insanlar arasında yasaların bağlarını parçalayıp onlardan kurtulma cesaretini gösteren “gözü pek” insanlar çıkarsa ve başa geçerse, o zaman onlar herkesin hayranlık ve imrenme bakışlarını üzerlerine çekecek ve yine o zaman doğaya göre iyi ve adil olanın bütün haşmetiyle parladığı görülecektir. Kallikles bu durumu; “Ama bunları (yasaları) sarsacak, kıracak, bütün bunlardan kurtulacak güçte bir adam çıkmaya görsün, alimallah bizim bu uydurmalarımızı, büyülerimizi, laf ebeliklerimizi, doğaya aykırı olan yasalarımızı ayağının altında çiğner: Köle başkaldırmış, efendimiz olmuştur, artık doğaya göre doğru olan, yolumuzu aydınlatacaktır.” sözleriyle ifade etmiştir (Platon 2009: 89). Uzlaşmayı terk etmek, daha doğrusu ona

karşı gelmek, geleneği inkâr etmek, doğada aslanların sahip olduğu özgürlüğü topluma taşımak demektir. Bu tür insanlar toplumda gerçekten özgür insanlardır. Özgürlüğün timsali olan bu insanlar ile korkaklar, beceriksizler ve yeteneksizler arasında bir karşıtlık vardır (Arslan 2006: 66-67; Soccio 2010: 171). Kallikles’in dile getirmeye çalıştığı bu karşıtlık yüzyıllar sonra Nietzsche’de karşımıza çıkmaktadır. Nietzsche “Ahlakın Soykütüğü Üstüne” adlı eserinde soylu ve yüksek ruhlu insanların, hissettikleri güç duygusuyla kendilerine ait değerler yarattığını söyleyerek onlar için iyinin soylu sınıfın pozitif kendini olumlaması olup ruhça yüksek ve soylu olanların fiziksel ve zihinsel güç, cesaret, gurur gibi ayrıcalıklara sahip olan “asil, asilzade” anlamına geldiğini belirtir. Soylu olanla paralel çizgide yürüyen ve soylunun niteliklerinden yoksun olanı gösteren “bayağı, köylülük, alçak” anlamlarına gelen kavramlar ise Nietzsche’ye göre kötüdür. Fakat bu durum zayıflar tarafından tersine çevrilerek “Yalnızca sefiller iyidir, yoksullar, güçsüzler, yoksunlar, hastalar, acı çekenler dindardır yalnız; yalnızca onlar Tanrının övgüsüne layıktır. Bunun dışındakiler; soylular, güçlüler, ebediyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız, ebediyen uğursuz, lanetlenmiş, beddua almış.” anlayışını getirmiştir ve bu anlayış sıradan, bayağı ve köle olanın başkaldırısına götüren yolu aralamıştır (Nietzsche 2013: 43-48). Bu zayıf ve güçsüz olanın güçlü ve soylu olana karşı başkaldırısıdır. Nietzsche’ye göre zayıf insanlar zayıflıklarını yücelten bir ahlak oluşturarak acıma, beraberlik, merhamet gibi değerlerin ışığında güç elde etmişlerdir. Onlar şehvet, tutku, bencillik gibi yüceliklerden uzaktır. Bu sahte değerler ve boş sözler ile insana her yerde pranga vurmuştur Nietzsche bu durumdan kurtuluş için hedef olarak üstinsanı önerir “Kurtarılmak zorundasınız, tüm kurtarıcılardan daha büyük kurtarıcılar tarafından!” der (Nietzsche 2010b: 116). Onun doğmasını beklediği en büyük kurtarıcı elbette ki üstinsandır.

Kallikles, diyalog ilerledikçe “gözü pek” olarak tabir edilebilecek bir insan profili çizer ve onun nasıl bir insan olması gerektiği hususunda da açıklamalarda bulunur. Kallikles, doğaya göre doğru olan üstün olan kimselerin, güçsüzlerin mallarını zorla ellerinden alması; en iyi olanın en kötü olanı, soylu olanın ayak takımını yönetmesidir demektir. Bu yüzden güçlüler üstündür, güçsüzlerin onlara boyun eğmesi gerekir. Yani Kallikles için güçlü olan, üstün olandır, en iyi olandır. Kallikles’in güçlü olarak tabir ettiği insan kollarından başka hiçbir güçleri olmayan ne idüğü belirsiz adam sürüsü değildir ve bu bir sürü kölenin bir araya gelip de söylediği sözler yasa olarak sayılamaz. Çünkü en üstün olan aynı zamanda en bilgili olandır. Hep doğaya göre konuşan Kallikles için en iyinin, en bilginin güçsüzleri buyruğuna alması, onlardan daha varlıklı olması hep bu yüzdendir. Kallikles bir bilgili adamı, bin budaladan daha üstün tutmaktadır. Onları, isteklerini sonuna dek götürdükleri ruhsuz, gevşek kimselerden ayırarak yiğit olarak görmektedir (Platon 2009: 93-95). Burada Kallikles tarafından ortaya konulan iddiaya dikkat etmek gerekir. Kallikles çoğunluğun üstünlüğünden kaçır ve çoğunluğun gücüne itiraz eder. Tek bir zekinin bin budaladan daha üstün olmasının gerekliliği gibi daha güzel bir güçten bahseder. Çünkü o, doğa kanunlarının bunu öngördüğünü söyler. Nietzsche, Kallikles kılığında sahneye girdiğinde Kallikles’in sayısız budalaya karşı bir adamın üstünlüğü düşüncesi Nietzsche’de her zaman zayıflara karşı güçlüler savunmalıdır şekline büründüğünü görürüz (Latour 1997: 196). Ayrıca Nietzsche’de önemli bir yere sahip olan güç istenci kavramı ile başka insanlar üzerinde uygulanan bir güçten bahsetmez. Onun dile getirdiği güç diğer insanlara yönelik baskı ve şiddet uygulama, onları tahakküm altına alma gibi bir içeriğe sahip değildir. Nietzsche güç derken Kallikles gibi kaba kuvvete dayalı bir gücü değil; insanın kendisini alt etmesini kastetmekte ve yeni değerlerin yaratıcısı olan üstinsana gerekli olan bir güçten bahsetmektedir. Nietzsche’ye göre insanlar kendini gerçekleştirme arzusuna sahiptirler, bu da güç istencinde kendini gösterir.

Kallikles gerçekten yaşamak isteyen kimse için;

... istediklerini bastırmamalı, bırakmalı onları alabildiğine gelişsinler, gelişip olgunlaşınca da, korkusuzca, ustaca kendini bu isteklere vermeli, bütün özlemlerini gerçekleştirmeli. Benim, doğaya göre doğru, güzel dediğim bu. Ama birçoğu başaramıyor bunu, başaramayınca da, başarıları suçluyor. Çünkü saklamak istediği beceriksizliğinden

utanıyor, bundan ötürü de, ölçsüzlük alçaklıktır diyor. Tabiatça en soylu olan kişileri köleleştiriyorlar, zevklerini doyumak ellerinden gelmediği için de, korkaklıklarından ölçülülüğü, doğruluğu övüyorlar. Kral oğlu olarak doğmuş ya da başbuğluk, bir zorbalık, bir hakanlık ele geçirecek yetenekte biri için, ölçülülükten daha kötü bir şey, daha büyük adilik olur mu? Böylesi, bütün iyiliklerden istediği gibi yararlanacakken, ortada onu bundan alıkoyacak kimse de yokken, ne diye başkalarının düşüncesini, aklını davranışını baş tacı etsin? İnsan, bir devletin başına geçtikten sonra bile, ölçülülük ve doğruluk yüzünden, dostlarını düşmanlarından daha çok kazandırmazsa acınacak düşmüş olmaz mı? Doğruluk gerçekte şudur: Taşkınlık, ölçsüzlük, hesapsız harcama, insanı erdeme ve mutluluğa götürür, geri kalanı sadece gösteriş, doğaya aykırılık, budalaca sözler ve saçmalaktır (Platon 2009: 97-98).

diyerek hiçbir şey istemeyenlerin mutlu olduğunu söylemenin doğru olmadığını, aksinin doğru olması durumunda taşlardan ve ölümlerden daha mutlusunun olamayacağını sözlerine eklemektedir. “Taş gibi yaşama” olarak tabir ettiği ölçülü yaşama karşı ölçsüzlüğü savunan Kallikles için yaşam içinde sevinci, neşeyi barındırdığı gibi sıkıntıyı, üzüntüyü de barındırmalıdır. Yani Kallikles’in mutluluk tanımlamasının içinde “uyuz olup kaşınmak” da vardır. Kallikles’in kaşınarak da zevkle yaşanabileceğine inancı sonsuzdur (Platon 2009: 99-100). Kallikles’in söylemek istediği eğer biri arzularla dolu bir yaşamı tercih ederse bu insan yaşamdan zevk alamaz; çünkü böyle bir yaşamda acıya yer yoktur, oysa yaşamda acı ve arzu eşit oranda mevcut olmalıdır. Mutlu insan zevk yaşayan ve acı çekmeyen biri değildir, mutlu yaşam acıyı ve sıkıntıyı da gerektirir. (Urstad 2010: 135). Bu durumun Nietzsche’deki karşılığı bir bütün olarak hayata “evet” demek, acıyı da kabullenmek, acıyı da savunmak, bir bütün olarak hayatı onaylamaktır. Görüldüğü gibi Kallikles ile birlikte karşımıza yeni bir insan tanımı çıkmaktadır. Kallikles’e göre insan özünde bir arzu varlığıdır. Bu, insanın akılsal bir varlık olduğuna ilişkin tanımlaya karşı radikal bir itirazdır. Buna göre arzu, aklın anti-tezidir. Eğer gerçek ben’i arzu temsil ediyorsa, o zaman, insanın toplumdan ve akıldan gelen her türlü belirlemeyi reddetmesi gerekir. Bireyin özgürlüğünü ne akıl ne toplum sınırlayabilir. Dolayısıyla Sokrates’in insanı akıllı bir varlık olarak tanımlaması ve onu aklın ışığında eylemde bulunmaya çağırması saçmadır; çünkü insanı tanımlayan akıl değil arzudur ve bu bakımdan Sokrates insan gerçekliğini anlamakta başarısızdır (Erkızan ve Çuçen 2013: 81). Kallikles gibi Nietzsche’de insanın nefesine hâkim, ağırbaşlı insan yetiştirmek uğruna insanın arzularına gem vurularak dizginlenmesinin karşısındadır. O, arzuları anormal, tehlikeli ve hayvani olarak kabul etmenin ve onların aklın kontrolüne verilmesini onaylamaz. Ayrıca arzularından ve içgüdülerinden uzaklaştırılan, aklın kılavuzluğunda yaşamını sürdüren teorik insan yaratmanın gerekliliğine inandığı için Sokrates’e karşı çıkar.

Kallikles’in ahlaki gerçeklik tasviri; “üstün insan öğretisi”, “doğru insan”, “doğal insan”, “üstinsan” gibi farklı isimlerle anılır. Bu öğreti her zaman için seçkincidir; gerçekten de saygı uyandıran kişi, bireysel erdemleri ve niteliklerinden dolayı üstündür (Soccio 2010: 171). Kallikles’de toplumun o zamana kadar erdem diye kabul ettikleri şeyler erdemsizliğe dönüşmektedir: Ölçülülük, kanaatkârlık, diğerkâmlık, kendine hâkim olma ve benzerleri erdemler değildirler. Kallikles’de ölçülülük yerini taşkınlığa, kanaatkârlık hırsa, diğerkâmlık bencillığe, kendine hâkim olma kendini arzularına teslim etmeye bırakmaktadır (Arslan 2006: 68). Bu noktada Kallikles’in tıpkı Nietzsche gibi tüm değerlerin yeniden değerlendirmesini yaptığını söylemek hatta onun gibi yeni barbarlar, yeni bir tiran asaleti, hatta bir üstat ırk bile öngörmüş olduğunu söylemek yanlış olmaz (Whitlock 2016: 7).

2. Nietzsche ve Üstinsan

Nietzsche, “en yüce değerlerin değerini yitirmesi” olarak tanımladığı nihilizmi “Tanrı öldü” ifadesiyle sembolleştirmiştir. Nietzsche, bu ifade ile insanın dünyadaki anlamını kaybettiğini ve her şeyin anlamsızlaştığını anlatmak ister. İnsan değersizliğe doğru sürüklenmekte ve bu durum insanın geleceği üzerinde ciddi bir sorun yaratmaktadır. Bu duruma katlanmak yerine insan bu durumu bir

fırsata dönüştürülebilir. Nietzsche değerlerin değersizleşmesi ile yaşanan çöküş durumuna karşı değerlerin yeniden değerlendirilmesini, köhnemiş değerlere karşı yeni değerlerin inşa edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Peki, Nietzsche bu amaca nasıl ulaşmayı düşünmektedir? Nietzsche, bunun için üstinsanı bir varoluş tarzı olarak sunmaktadır. Üstinsan ile yeni bir insan tipinin portresini çizer ve onu insanın nihai amacı yapar. Nietzsche hedef gösterdiği üstinsan ile özel ve farklı bir insana işaret etmektedir.

Nietzsche, insanları gerçekliği görebilme ya da görememeleri ve bundan ötürü de gerçekliği başka tarzlarda değerlendirmeleri bakımından sürü insan, özgür insan ve üstinsan olarak ele almaktadır. Nietzsche çeşitli eserlerinde çoklar, pek çoklar, sıradan insan, pazar yerinin sinekleri, ayak takımı, alelade insan, bozuk bünyeli, hasta gibi yakıştırmalarda bulunduğu sürü insan kendi gözleriyle görmediği gerçekliği geçerlikte olan ahlakın değer yargılarına göre değerlendiren insandır. Bu insan günlük dilde “kötü insan” denilen, ahlak kurallarına saygı göstermeyen insan değildir. Aksine sürü insanı ahlaklı insandır. Geçerlikte olan ahlakın ve onun gereklerinin sınırları içinde varolan, yapıp ettiklerini ve değerlendirmelerini bu ahlakın değer yargılarına uydurmaya çalışan insandır (Günay 2010: 142-143). Nietzsche sürü insanı ile zayıf yaradılışlı insanları kastetmektedir. Bunlar hayatın zorluklarına karşı dayanıksız oldukları için varlıklarını sürdürmek için başkalarına ihtiyaç duyarlar, topluluk dayanışması ile var olurlar (Gökalp 2014: 118). Kendilerine ait değerleri, düşünceleri yoktur. Sürü insanı için bütün değerlerin, insanla ilgili her şeyin değerlendirmesi yapılmıştır. Kişinin tek yapacağı, bunlara göre yaşama, yapıp ettiklerini bu değer yargılarına göre ayarlamaktır. Mevcut değer yargılarına boyun eğer, özgür olabileceğinin farkında bile değildir (Kuçuradi 2009: 27). Zaten kendisi kendisini idare etmekten acizdir, kendisini “çoban”ın ya da “sürübaşı”nın güvenli kollarına teslim etmiştir. Nietzsche’nin perspektifinden sürü insan, erdemli bir insan değildir, düşük bir insan türüdür. Kişi bile değildir. Çünkü değerini bir kere tespit edilip bırakılmış insan modeline uyarak kazanır (Baykan 2000: 99).

Özgür insan, üstinsanı gerçekleştirme yolunda bir geçiş basamağıdır. Birlikte yaşadığı sürüden kopmuş, kendi yolunu arayan, insanla ilgili şeyleri, insanın her şeyini kendi gözleriyle görmek isteyen insandır. Kendisine “Özgürlüğü elde etmeye çalışmak istiyorum.” diyen bir ruhtur. Kendini aşmak ister. Bu yüzden içinde yetiştiği ve yaşadığı ahlakın ve onun değer yargılarının dışına çıkan ahlakdışı insandır (Nietzsche 2009: 11; Günay 2015: 145). Bu insanın mevcut değerlerle ve kendisi ile yüzleşmesi ve kendini bağımlılıklardan kurtarması gerekir. Kişinin köklü bir arınmasıdır. Bu noktada Nietzsche nihaî hedef olarak gösterdiği üstinsana ulaşma yolunda üç arınma aşamasından söz etmektedir. Bu ruhun deveye, devenin aslana, aslanın da çocuğa dönüşümüdür. Deve değerler karşısında insanın taşıdığı yükü ve onlar aracılığıyla kendine yabancılaşmasını temsil eder. Aslan mevcut değer kalıpları ile savaşarak kendi özgürlüğünü fetheden kendi çölünün efendisidir. Çocuk ise üstinsan olmanın başlangıcıdır. Çünkü masumiyettir çocuk ve unutkanlık, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendiliğinden yuvarlanan bir çember, ilk hareket ve mukaddes bir evettir. Evet, yaratma oyunu için kardeşlerim, mukaddes bir “evet” lazımdır. Ruh, kendi iradesini ister, dünyayı kaybeden, kendi dünyasını kazanır (Nietzsche 2010b: 51).

Nietzsche için bir hedef, bir amaç olan üstinsan, insan potansiyellerinin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi imkânıdır. Üstinsan, gerçekliğe yabancılaşmamış, ondan kopmamış, gerçeği olduğu gibi görebilen insandır hatta gerçeğin kendisidir (Gökalp 2014: 120). İyinin ve kötünün ötesindedir yani geçerlikte olan ahlakın dışındadır. Kendi gözleriyle görmek ister. Kendi gözleriyle gördüğü gerçekliği kendi değerlerine göre değerlendiren nadir bir insan tipidir. Kendi kendisi olan, yapıp ettikleri ve başarılarıyla insana ve geleceğe yön veren yaratıcı insan, “ben”im diyen insandır (Günay 2010: 142). Sürüden kopmuştur, hiçbir dış güce itaat etmez. Kendine özgü bir yolu ve kendisine ait düşünceleri ve değerlendirmeleri vardır. Bu yüzden yeryüzünün anlamıdır; üstinsan yeryüzüne anlam katandır. Bu anlamı yaşama, realiteye yeni anlamlar yükleyerek yapar. Bu anlamda üstinsan yaşamın değerlendiricisidir. Sadece yaşama, yaşamın değerini yükseltecek yeni değerler katmakla kalmaz; o varlık çemberinin sonsuz dönüşünü kavramış insandır (Türkyılmaz 2016: 123).

Tüm gücüyle yaşama “evet” der. Yaşamı sever. Yaşamını coşkuyla kabullenir. Hatta en acı, en tatsız, en sevimsiz olayları bile sevinçle kabul eder. Üstinsanın bütün bu yaratıcı faaliyetlerinin temelinde ise güç istenci vardır. Üstinsan yaşamın ayrılmaz parçası olan güç istenci ile hareket eder, güç istenci üstinsanın buyruğu, erdemidir. Yaşamayı başlatan, yaşayanın hiç durmadan daha kuvvetli olmayı istemesi anlamına gelen güç istenci üstinsanın tüm varoluşunun sebebidir. Güç istencini kendisine şaşmaz bir buyruk hâline getiren üstinsan, kendi istemi ile enerjisini artırarak kendini her bakımdan sağlam bir yaşamın hizmetine sokar (Vattimo 2005: 119).

Nietzsche, Sokrates ile başlayan Batı metafizik geleneğinin ve halkın Platonculuğu Hristiyanlığın ortaya koymuş olduğu insan ve yaşam anlayışına karşı üstinsan görüşü ile karşı çıkmaktadır. Çünkü Nietzsche için hem Batı metafiziği hem de Hristiyanlığın insana ve yaşama dair görüşleri Nietzsche’nin gururlandığı Antik Yunan bilgeliğinden uzaktır. Şöyle ki Sokrates için yaşam hastalıklıdır, iyileştirilmesi gerekir. İnsan içgüdülerinden, duygularından, hazlarından, arzu ve tutkularından sıyrılmalı; beden hor görülmeli ve onun istekleri küçümsenmelidir. En yüksek amaç, akıllı insanı ve bilinçli yaşamı yüceltmektir. Bu amaç sonradan tüm Batı metafiziğinin suçu hâline gelmiştir. Zaten Nietzsche, Sokrates’in en tuhaf yanının tüm mizaçlarda kendini göstermesi olarak söyler (Nietzsche 2010c: 58). Bundan dolayı Nietzsche, Sokrates’e karşı öfke doludur. Hocası gibi insanı bir akıl varlığı olarak gören Platon, evreni gerçek ve görünüşler evreni olarak ikiye ayırmakta, bu dünyayı yadsımakta bu dünyanın ötesinde gerçek bir dünyayı yaşanan dünyadan üstün tutmaktadır. Oluşun hâkim olduğu bu dünya sürekli değiştiği için sahtedir, bu yüzden buradaki yaşam da yadsınmalıdır. Nietzsche için gerçek dünya ve görünür dünya ayrımı gerçekliğin üzerinde bir lanettir. Nietzsche’ye göre bu düalistik evren anlayışı sonradan tüm Batı metafiziğini ele geçirmiştir. Bedeni ve onun isteklerini hor gören Platon’a göre beden, ruh için bir hapsedir. Ruh, asıl vatanı olan idealar dünyasına özlem duymaktadır ve akla uygun bir yaşam onu idealar dünyasına kavuşturacaktır (Nietzsche 2010a: 290). Hristiyanlık için de insan doğuştan suçlu, dünya ise acı çekilecek bir yerdir. İnsan günahkârdır, her türlü dünyevî zevkten uzak durarak bu dünyadan daha üstün öte bir dünyaya kavuşma ümidiyle çile çekmelidir. Hristiyan ahlakı da aciz ve zavallılara özgü değerleri ahlaki doğrular gibi sunarak yaşamın coşkusunu öldürmektedir. Nietzsche için her iki geleneğin de değerlendirmeleri yaşamı değersizleştirmenin yanı sıra yaşama değer katan, yaşamı anlamlandıran yaratıcı insanları hiçleştirilmektedir. İşte Nietzsche’nin üstinsan ile koymuş olduğu hedef bu değerlendirme biçimlerinin tüm kültür dünyasını ele geçirmesini engellemektir. Nietzsche potansiyelleri yüksek insanın sürü tarafından harcanmasının önüne geçmek ister. Çünkü insanla ilgili her şeyin değerinin biçilmesi ancak ve ancak yeryüzünü anlamı üstinsanın işidir. Ancak üstinsan tarafından insanın hayatındaki anlam gösterilebilir. Yaşam ancak yaratıcı üstinsanın elinde değer kazanır. Yüksek bir yaşam üstinsanın elinde doğar. Kültür dünyası yaratıcı üstinsanların elinde gelişir.

Sonuç ve Değerlendirme

İster dolaylı olsun ister doğrudan olsun felsefenin asıl uğraşı insandır. Çünkü her şeyin kavranması ve anlam kazanması ancak insanla mümkündür. Bu yüzden insanın ne olduğu aydınlatılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkar. Her filozof şöyle ya da böyle “İnsan nedir?” sorusuyla hesaplaşmak durumundadır ve elde dilen her düşünce problemin gelişmesine katkı sağlar. Bu çalışmada da insanın ne olduğuna yönelik Kallikles ve Nietzsche tarafından üretilen düşünceler değerlendirilmiş, bir İlkçağ düşünürü olan Kallikles’in düşünceleriyle 19. yüzyılda yaşamış olan Nietzsche’nin düşüncelerine kaynaklık etmiş olabileceği düşüncesi ele alınmıştır.

Felsefe tarihinde Nietzsche, Batı kültür dünyasına yönelttiği acımasız eleştirileri ile tanınır. O, felsefeye yıkıcı eleştirilerle başlar, çünkü onun için yıkmak yeniyi yapmanın ön koşuludur. Yıkmak ancak yeni bir başlangıca hizmet ettiği ölçüde değerli ve anlamlıdır. O, insana ait her şeyi yeniden gözden geçirmek ve her şeyi yeni baştan ele akmak ister. Tüm gücüyle geçmişin üstesinden gelmek ve onu alt etmek için çalışır. İnsana ve yaşama yeni bir soluk getirecek düşünceler üretir.

Nietzsche bu düşünceleri ile kendisinden asırlar önce yaşadığı düşünülen, Platon’un “Gorgias” diyalogunda karşımıza çıkan bir Sofist olan Kallikles ile benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Fakat Nietzsche’nin yayınlanmış olan eserlerinin hiçbirinde Kallikles’in adı geçmemektedir. Nietzsche’nin Sokrates öncesi Yunan felsefesine olan hayranlığı ve her defasında bu dünyadan övgüyle söz edişi ve bu tını yeniden canlandırmaya çalışmayı istemesi göz önünde bulundurulursa Kallikles’ten etkilenmiş olma ihtimali yüksektir. Her ikisinin benzer özelliklerini ele alacak olursak felsefe tarihinde Sofistler uç düşüncelere sahipken Sofistlerden hiçbiri Kallikles kadar ileri gitmemiştir. Felsefe tarihi içinde Nietzsche de radikal açıklamalarıyla yer almaktadır. Bu noktada Kallikles ve Nietzsche, birbirine benzemektedir. Kallikles ve Nietzsche, Sokrates’e duydukları öfke noktasında da ortak düşüncelere sahiptir. Sokrates öncesi ve sonrası filozofları değerlendiren Nietzsche, Sokrates öncesi filozoflarda var olan bir gizli Sokrates ile birlikte kaybolduğundan bahsetmektedir. Ona göre felsefede yaşanan yozlaşmanın başını Sokrates çeker. Platon’un “Gorgias” diyalogundaki konuşmaya Sokrates’e tepki göstererek giren Kallikles, Sokrates’i kurnazca tavırlarla insanların kafalarını karıştırmakla ve onları çelişkiye düşürmekle suçlamaktadır. Bu durum Kallikles’in de Sokrates’ten pek haz etmediğini göstermektedir. Nietzsche’ye göre sürü ahlakı ya da köle ahlakı kültür dünyasına egemen olmuştur. Köle ahlakı için soylu ve soyluca olan her şey kötü; asil ve güçlü olanın bayağı kabul ettiği, soylu olamayan her şey de iyidir. Bu durum zayıf karakterli insanların efendi ya da asil olan insana karşı kazandığı bir zaferdir. Çünkü soylu insanla açık açık çarpışmaya gücü olmayan sürü insanın dolambaçlı yollara başvurarak kendi çıkarına yarayan değerleri başat değer yapması ile oluşturulmuş bir ahlak söz konusudur. Bu ahlak asil ve güçlü olanı kötü olarak damgalar. Zayıflığa ve boyun eğmeye dayanır. Nietzsche’nin zayıfların veya sürünün ahlak anlayışına yönelttiği eleştirilerin benzerini Kallikles’te görmekteyiz. Nietzsche gibi Kallikles de ahlakın zayıf karakterli insanların uzlaşımına dayandığını ve onların kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşünmektedir. Zayıflar, bu uyduruk ahlak ile güçlü olanları korkutarak kontrol altına almaktadır. Kallikles bu durumu namussuzluk olarak nitelermektedir. Kallikles de Nietzsche de sıradan, bayağı insana karşı özel ve farklı bir insan tipinden söz etmektedir. Kallikles’in hedefinde zayıf ve güçsüzlerin teşekkül ettiği geleneksel ahlaktan tamamıyla bağlarını koparacak kadar cesur, yeni değerler yaratacak kadar güçlü ve gözü pek insan vardır. Zaten doğanın kanunu da en güçlünün, en yeteneklinin yaşamasını ister. Nietzsche de üstinsanı, değersizleşen değerlere karşı yeni değerlerin mimarı olarak sunmaktadır. Kendi gözleriyle gören, kendi değerleriyle yaşama damgasını vuran üstinsanı hedef gösterir ve onu insanın nihai amacı yapar. Kallikles ve Nietzsche’nin hedefinde yeni değerler yaratabilecek bir insan vardır. Bu insan tipi zayıf karakterli insanların kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu değerlerin karşısında durabilmek ve onları yerle bir ederek yeni değerleri yaratabilmek için bir güce ihtiyaç duyar. Buradaki güç ile kasıt “kaba kuvvet” değildir. Bu gücün birinin ötekine yönelik uyguladığı şiddet ve tahakküm gibi bir manası da yoktur. Bu, yaratıcı edimlerin gerçekleşmesi için insanın ihtiyaç duyduğu bir güçtür. Kallikles’te güçlü olan, üstün olandır, en iyi olandır. Zayıfların uyduruk yasalarını sarsıp kırarak onlardan kurtulacak ve doğaya uygun olan yasaları yaparak toplumu aydınlatacak güçle doludur. Nietzsche’de de üstinsanı harekete geçiren güdü güç istencidir. Üstinsan yeryüzünün anlamı olabilmesi için değer yaratması, değer yaratmak içinde güç istenciyle dolup taşması gerekir. Güç istenci üstinsanın erdemi, onun varoluşunun sebebidir. Kallikles insanı bir arzu varlığı olarak görmekte insanın istek ve hazlarını önemsemektedir. Kallikles’e göre güçlü ve gözü pek insan kendi istek ve arzularına doğrultusunda istediği gibi özgürce yaşamalıdır. Fakat güçsüzler ve zayıflar yaptıkları yasalarla güçlülerin arzu ve isteklerini bastırmalarını isterler. Tıpkı Kallikles gibi Nietzsche’de insanı sadece akıl varlığı olarak gören, insanın rasyonel yönünü yücelten felsefi sistemlere karşı insanı bir arzu varlığı olarak ele almaktadır. Ayrıca arzuların, isteklerin, hazların köreltilmesini hatta hadım edilmesini isteyen Hristiyanlığa ve ahlaki anlayışlara karşı da savaş içindedir. Çünkü onun için arzuları ve tutkuları hadım edilmesi demek yaşamın hadım edilmesi demektir. İnsanın arzularına, isteklerine ve tutkularına önem verilmesi gerektiğini söyleyen

Nietzsche’ye göre insan arzular ve tutkuları çerçevesinde yaşar, insan tüm görüşleri, düşünmeleri arzuları ve tutkularına bağlıdır. Hem Kallikles hem de Nietzsche hayata tümüyle evet demekten en küçük acıyı bile dışarıda bırakmadan hayatın bütününe onaylamaktan yanadır. Kallikles için yaşamda sevinç de vardır üzüntüyü de vardır. Bu yüzden Kallikles’e göre insan uyuz olup kaşınarak yaşamı da zevkle kabullenebilmelidir. Yaşamın coşkuyla kabullenilmesi gerektiğini dile getiren Nietzsche de hayatın en acı, en kötü yüzünü bile büyük bir coşkuyla onaylanmasını ister.

Felsefe doğası gereği kişisel bir arayıştır. Her filozofun varlık, bilgi ve değerler alanına dair yapmış olduğu açıklamaları kendisine özgüdür. Bu yüzden felsefe tarihinde hiçbir filozofun bir başkasına tıpa tıp benzeyen düşünceler ortaya koyduğu görülmez. Ama bu felsefenin mimarları olan filozofların birbirlerinden tamamen kopuk, tamamen bağımsız olduğu, birbirlerinden etkilenmedikleri anlamına da gelmez. Felsefe tez-antitez şeklinde gelişim gösteren bir süreç olabildiği gibi aynı zamanda bir filozofun diğer bir filozoftan esinlenerek, ondan ilham alarak kendisine has düşünceler ürettiği bir etkinliktir. Marx’ın Hegel’in diyalektiğini ters yüz ederek ayakları üstüne oturtma çabası ilkinde örnekken; Platon’un ünlü idealar kuramını ortaya koyarken Parmenides, Herakleitos, Sokrates gibi devlerin omuzları üstüne yükselmesi de ikincisine örnek gösterilebilir. Bu noktada bir 19. yüzyıl filozofu olan Nietzsche’nin düşüncelerine bakıldığında kendisinden çok önce yaşamış olan Kallikles’in düşünceleri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu yüzden Kallikles fikirleriyle Nietzsche’ye kaynaklık ettiği yani ona fikir babalığı yaptığı düşünülebilir. Nietzsche’nin Yunan felsefesine olan hayranlığı da göz önünde bulundurulursa böyle bir durumun olma olasılığı yüksektir. Ama Nietzsche’nin eserlerinde Kallikles adına ait hiçbir vurgunun yapılmadığı göz önünde bulundurulacak olursa bu durum sadece bir olasılık olarak kalmaktadır.

Kaynakça

- ARSLAN, Ahmet (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon’a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BAYKAN, Fehmi (2000). *Nietzsche’nin Felsefesi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2011). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- ERKIZAN, Hatice Nur ve ÇÜÇEN, Abdulkadir (2013). *Felsefe Tarihi I Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- GÖKALP, Nurten (2014). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÖKBERK, Macit (1999). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÜNAY, Mustafa (2010). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, Adana: Karahan Yayınları.
- KUÇURADI, İoanna (2009). *Nietzsche ve İnsan*, Ankara Türkiye Felsefe Kurumu.
- LATOUR, Bruno (1997). “Socrates’ and Callicles’ Settlement, or the Invention of the Impossible Body Politic”, *Pandora’s Hope*, ss. 189-240, Cambridge: Harward University Press.
- NIETZSCHE, Friedrich (2009). *Eğitimci Olarak Schopenhauer*, çev. Cemal Atilla, İstanbul: Say Yayınları.
- NIETZSCHE, Friedrich (2010a). *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Say Yayınları.
- NIETZSCHE, Friedrich (2010b). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Say Yayınları.
- NIETZSCHE, Friedrich (2010c). *Gezgin ile Gölgesi*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Say Yayınları.
- NIETZSCHE, Friedrich (2013). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2009). *Diyaloglar*, çev. Melih Cevdet Anday, İstanbul: Remzi Kitabevi.

SKIRBEKK, Gunnar ve Nils GILJE (1999). *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrullah Akbaş, Şule Mutlu. İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları.

SOCCIO, Douglas J. (2010). *Felsefeye Giriş Hikmetin Yapıtaşları*, çev. Kevser Kıvanç Karataş, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

STAUFFER, Devin (2002). “Socrates and Callicles: A Reading of Plato’s Gorgias”, *The Review of Politics*, 64 (04): 627-658.

THILLY, Frank (2007). *Felsefenin Öyküsü 1 -Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, çev. İbrahim Şener, Ankara: İzdüşüm Yayınları.

TÜRKYILMAZ, Çetin (2016). *Bunalım Çağı Kierkegaard-Marx-Nietzsche*. Ankara: Bibliotech Yayınları.

URSTAD, Kristian (2010). “Nietzsche and Callicles on Happiness, Pleasure, and Power”, *Kritike*, 4(2): 133-141.

VATTIMO, Gianni (2005). *Nietzsche İle Diyalog*, çev. Durdu Kundakçı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

VERSENYI, Laszlo (2010). *Sokrates ve İnsan Sengisi*, çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

WHITLOCK, Greg (2016). “The Rhetoric of Tyranny: Callicles the Rhetor and Nietzsche’s Zarathustra”, *Sophia and Philosophia*, 1(2): 1-24.